

Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 17ης Φεβρουαρίου 2009

«Οδηγία 2004/83/ΕΚ– Οι κατ’ ελάχιστο όριο απαιτήσεις για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας – Πρόσωπο που δικαιούται επικουρική προστασία – Άρθρο 2, στοιχείο ε’ – Πραγματικός κίνδυνος σοβαρής βλάβης – Άρθρο 15, στοιχείο γ’ – Σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις ένοπλης σύρραξης – Απόδειξη»

Στην υπόθεση C-465/07,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει των άρθρων 68 ΕΚ και 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Raad van State (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 12ης Οκτωβρίου 2007, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Οκτωβρίου 2007, στο πλαίσιο της δίκης

Meki Elgafaji & Noor Elgafaji

κατά

Staatssecretaris van Justitie,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts και M. Ilešič, προέδρους τμήματος, Γ. Αρέστη, A. Borg Barthet, J. Malenovský, U. Lõhmus και L. Bay Larsen (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Poiares Maduro

γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ’ ακροατηρίου συζητήσεως της 8ης Ιουλίου 2008,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι M. και N. Elgafaji, εκπροσωπούμενοι από τον A. Hekman, advocaat,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Wissels και C. ten Dam,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις C. Pochet και L. Van den Broeck,
- η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Μ. Μιχελογιαννάκη, Τ. Παπαδοπούλου και Γ. Παπαγιάννη,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J-C. Niollet,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον R. Adam, επικουρούμενο από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,
- η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Heliskoski,
- η Σουηδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις S. Johannesson και C. Meyer-Seitz,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την V. Jackson, επικουρούμενη από τον S. Wordsworth, barrister,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τη Μ. Κοντού-Durande και τον R. Troosters,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2008,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1. Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους (ΕΕ L 304, σ. 12, και διορθωτικό ΕΕ 2005, L 204, σ. 24, στο εξής: οδηγία), σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο ε', της ίδιας οδηγίας.

2. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ των Μ. και Ν. Elgafaji (στο εξής: ζεύγος Elgafaji), αμφοτέρων Ιρακινών υπηκόων, και του Staatssecretaris van Justitie, σχετικά με την εκ μέρους του δεύτερου απόρριψη της αιτήσεώς τους για τη χορήγηση άδειας διαμονής ορισμένου χρόνου στις Κάτω Χώρες.

Το νομικό πλαίσιο

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών

3. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), ορίζει στο άρθρο 3, με τίτλο «Απαγόρευση των βασανιστηρίων»:

«Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές.»

Η κοινοτική νομοθεσία

4. Κατά την πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας:

«Η κοινή πολιτική ασύλου, που περιλαμβάνει το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα για το άσυλο, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προοδευτική εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, ανοικτού σε εκείνους οι οποίοι, αναγκασμένοι από τις περιστάσεις, αναζητούν νομίμως προστασία στην Κοινότητα.»

5. Η έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας ορίζει:

«Κύριος στόχος της παρούσας οδηγίας είναι η διασφάλιση, αφενός, ότι τα κράτη μέλη εφαρμόζουν κοινά κριτήρια για τον προσδιορισμό των προσώπων που χρήζουν όντως διεθνούς προστασίας και, αφετέρου, ότι τα εν λόγω πρόσωπα έχουν πρόσβαση σε ελάχιστο επίπεδο παροχών σε όλα τα κράτη μέλη.»

6. Η δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας διευκρινίζει:

«Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και συνάδει με τις αρχές που αναγνωρίζονται, ιδίως, στον «Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» [που διακηρύχθηκε στη Νίκαια, στις 7 Νοεμβρίου 2000 (ΕΕ C 364, σ. 1)]. Ειδικότερα, η παρούσα οδηγία σκοπεύει να διασφαλίσει τον πλήρη σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του δικαιώματος ασύλου των αιτούντων άσυλο και των μελών της οικογενείας τους που τους συνοδεύουν.»

7. Η εικοστή τέταρτη έως εικοστή έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας έχουν ως εξής:

«(24) Είναι επίσης σκόπιμο να θεσπισθούν ελάχιστες απαιτήσεις για τον ορισμό και το περιεχόμενο του καθεστώτος επικουρικής προστασίας. Η επικουρική προστασία θα πρέπει να είναι συμπληρωματική και πρόσθετη σε σχέση με το καθεστώς προστασίας των προσφύγων που

έχει θεσμοθετηθεί με τη σύμβαση [περί του καθεστώτος των προσφύγων, η οποία υπογράφηκε στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951].

(25) Είναι αναγκαίο να θεσπισθούν κριτήρια βάσει των οποίων θα αποφασίζεται αν οι αιτούντες διεθνή προστασία δικαιούνται ή όχι επικουρικής προστασίας. Τα εν λόγω κριτήρια θα πρέπει να αντλούνται από τις διεθνείς υποχρεώσεις που απορρέουν από νομικά κείμενα περί δικαιωμάτων του ανθρώπου και [από] τις πρακτικές που υφίστανται στα κράτη μέλη.

(26) Οι κίνδυνοι στους οποίους εκτίθεται εν γένει ο πληθυσμός ή τμήμα του πληθυσμού μιας χώρας δεν συνιστούν συνήθως, αυτοί καθαυτοί, προσωπική απειλή που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως σοβαρή βλάβη.»

8. Το άρθρο 1 της οδηγίας ορίζει:

«Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση υπηκόων τρίτων χωρών ή ανιθαγενών ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους και ο καθορισμός του περιεχομένου της παρεχόμενης προστασίας.»

9. Κατά το άρθρο 2, στοιχεία γ', ε' και ζ', της οδηγίας, νοούνται ως:

«[...]

γ) “πρόσφυγας”, ο υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος, συνεπεία βάσιμου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας [...]

[...]

ε) “πρόσωπο που δικαιούται επικουρική προστασία”, ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, αλλά σε σχέση με τον οποίο υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να πιστεύεται ότι, εάν ο ενδιαφερόμενος επιστρέψει στη χώρα της καταγωγής του ή, στην περίπτωση ανιθαγενούς, στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, θα αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί σοβαρή βλάβη, όπως ορίζεται στο άρθρο 15 [...] και που δεν είναι σε θέση ή, λόγω του κινδύνου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας·

[...]

ζ) “αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας”, η αίτηση παροχής προστασίας από κράτος μέλος που υποβάλλει υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ότι αιτείται καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας [...].»

10. Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφοι 1, 3 και 4, της οδηγίας, που περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο II αυτής, με τίτλο «Αξιολόγηση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας»:

– τα κράτη μέλη μπορούν να κρίνουν ότι εναπόκειται στον αιτούντα να υποβάλει το συντομότερο δυνατόν όλα τα στοιχεία που απαιτούνται για την τεκμηρίωση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας,

– η αξιολόγηση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας θα πρέπει να γίνεται σε εξατομικευμένη βάση και να περιλαμβάνει τη συνεκτίμηση διαφόρων στοιχείων που σχετίζονται με τη χώρα καταγωγής κατά τον χρόνο λήψης απόφασης σχετικά με την αίτηση και τις προσωπικές περιστάσεις του αιτούντος και

– το γεγονός ότι ο αιτών έχει ήδη υποστεί σοβαρή βλάβη ή άμεσες απειλές τέτοιας βλάβης αποτελεί σοβαρή ένδειξη ότι διατρέχει πραγματικό κίνδυνο σοβαρής βλάβης, εκτός εάν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να εκτιμάται ότι η εν λόγω σοβαρή βλάβη δεν θα επαναληφθεί.

11. Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του εν λόγω κεφαλαίου II ορίζει:

«Στα πλαίσια της αξιολόγησης των αιτήσεων διεθνούς προστασίας, τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίζουν ότι ο αιτών δεν χρήζει διεθνούς προστασίας εάν σε τμήμα της χώρας καταγωγής

δεν υφίσταται βάσιμος φόβος δίωξης ή πραγματικός κίνδυνος πρόκλησης σοβαρής βλάβης, είναι δε ευλόγως αναμενόμενο ο αιτών να παραμείνει στο τμήμα αυτό της χώρας.»

12. Το άρθρο 15 της οδηγίας, που περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο V αυτής, με τίτλο «Αναγνώριση προσώπου ως δικαιούχου επικουρικής προστασίας», ορίζει υπό τον τίτλο «Σοβαρή βλάβη»:

«Η σοβαρή βλάβη συνίσταται σε:

α) θανατική ποινή ή εκτέλεση· ή

β) βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του· ή

γ) σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης.»

13. Το άρθρο 18 της οδηγίας προβλέπει ότι τα κράτη μέλη χορηγούν καθεστώς επικουρικής προστασίας σε υπηκόους τρίτων χωρών που πληρούν τις οικείες προϋποθέσεις σύμφωνα με τα κεφάλαια II και V της ίδιας οδηγίας.

Η εθνική νομοθεσία

14. Το άρθρο 29, παράγραφος 1, στοιχεία b και d, του νόμου του 2000 περί αλλοδαπών (Vreemdelingenwet 2000, στο εξής: Vw 2000) ορίζει:

«Άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου, υπό την έννοια του άρθρου 28, δύναται να χορηγηθεί στον αλλοδαπό:

[...]

b) ο οποίος απέδειξε ότι έχει βάσιμους λόγους να θεωρεί ότι, σε περίπτωση απελάσεώς του, διατρέχει πραγματικό κίνδυνο να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή·

[...]

d) η επιστροφή του στη χώρα καταγωγής του, κατά την κρίση του υπουργού, θα παρίστατο ιδιαίτερος επαχθής σε συνάρτηση με τη γενική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα.»

15. Η εγκύκλιος του 2000 περί αλλοδαπών (Vreemdelingencirculaire 2000), όπως ίσχυε στις 20 Δεκεμβρίου 2006, ορίζει στο σημείο C 1/4.3.1:

«Κατά το άρθρο 29, παράγραφος 1, στοιχείο b, του [Vw 2000] είναι δυνατή η χορήγηση αδειάς διαμονής αν ο αλλοδαπός αποδείξει επαρκώς ότι διατρέχει πραγματικό κίνδυνο, σε περίπτωση απελάσεως, να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή.

Η διάταξη αυτή θεσπίστηκε λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 3 [της ΕΣΔΑ]. Η απέλαση ενός προσώπου προς χώρα όπου διατρέχει πραγματικό κίνδυνο (“real risk”) να υποβληθεί σε μια τέτοια μεταχείριση συνιστά παράβαση του άρθρου αυτού. Αν αυτός ο πραγματικός κίνδυνος έχει ήδη αποδειχθεί ή το πρώτον αποδεικνύεται, χορηγείται, κατ’ αρχήν, άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου (άσυλο).

[...]»

16. Στο διάταγμα του 2000 περί αλλοδαπών (Vreemdelingenbesluit 2000) προστέθηκε ένα νέο άρθρο 3.105 d, για τη ρητή μεταφορά στην εθνική έννομη τάξη, με ισχύ από τις 25 Απριλίου 2008, του άρθρου 15, στοιχείο γ’, της οδηγίας.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

17. Στις 13 Δεκεμβρίου 2006, το ζεύγος Elgafaji υπέβαλε αιτήσεις χορηγήσεως άδειας διαμονής ορισμένου χρόνου στις Κάτω Χώρες, συνυποβάλλοντας στοιχεία προς απόδειξη του

πραγματικού κινδύνου που θα διέτρεχαν σε περίπτωση απελάσεως στη χώρα καταγωγής τους, εν προκειμένω, το Ιράκ. Προς στήριξη της επιχειρηματολογίας τους, επικαλέστηκαν ιδίως πραγματικά περιστατικά αφορώντα στις προσωπικές τους περιστάσεις.

18. Τόνισαν, μεταξύ άλλων, ότι ο M. Elgafaji, μουσουλμάνος σιιτικής καταγωγής, είχε εργαστεί, από τον Αύγουστο του 2004 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2006, σε μια βρετανική επιχείρηση η οποία παρέχει προσωπικό ασφαλείας για τη μεταφορά του προσωπικού του αεροδρομίου προς τη λεγόμενη «πράσινη» ζώνη. Ανέφεραν ότι ο θείος τού M. Elgafaji, ο οποίος εργαζόταν στην ίδια επιχείρηση, υπήρξε θύμα παραστρατιωτικών οργανώσεων, το δε πιστοποιητικό θανάτου αναφέρει ότι ο θάνατός του επήλθε κατόπιν τρομοκρατικής επιθέσεως. Λίγο καιρό αργότερα, απειλητική επιστολή στην οποία αναφερόταν «θάνατος στους συνεργαζομένους» αναρτήθηκε στην είσοδο της κατοικίας στην οποία ο M. Elgafaji διέμενε με τη σύζυγό του N. Elgafaji, μουσουλμάνα σουιτικής καταγωγής.

19. Με αποφάσεις της 20ής Δεκεμβρίου 2006, ο Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (Υπουργός Μεταναστεύσεως και Ενσωματώσεως, στο εξής: Υπουργός), ο οποίος ήταν αρμόδιος για τις υποθέσεις μεταναστεύσεως μέχρι τις 22 Φεβρουαρίου 2007, ημερομηνία κατά την οποία η σχετική αρμοδιότητα ανατέθηκε στον Staatssecretaris van Justitie, αρνήθηκε να χορηγήσει άδειες διαμονής ορισμένου χρόνου στο ζεύγος Elgafaji. Ο Υπουργός έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι οι M. και N. Elgafaji δεν είχαν αποδείξει επαρκώς τις περιστάσεις που επικαλούνταν και, κατ' ακολουθίαν, τον πραγματικό κίνδυνο σοβαρής και προσωπικής βλάβης που ισχυρίζονταν ότι διέτρεχαν στη χώρα καταγωγής τους. Επομένως, η κατάστασή τους δεν ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 29, παράγραφος 1, στοιχείο b, του Vw 2000.

20. Κατά τον Υπουργό, το βάρος αποδείξεως παραμένει το ίδιο ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για την προστασία που χορηγείται βάσει του άρθρου 15, στοιχείο β', της οδηγίας ή εκείνη του άρθρου 15, στοιχείο γ'. Οι δύο αυτές διατάξεις, όπως και το άρθρο 29, παράγραφος 1, στοιχείο b, του Vw 2000, επιβάλλουν στους αιτούντες την υποχρέωση να αποδείξουν επαρκώς την πραγματική κατάστασή τους υπό το πρίσμα του κινδύνου της σοβαρής και προσωπικής βλάβης που θα διέτρεχαν αν επέστρεφαν στη χώρα καταγωγής τους. Καθόσον το ζεύγος Elgafaji δεν προσκόμισε μια τέτοια απόδειξη στο πλαίσιο του άρθρου 29, παράγραφος 1, στοιχείο b, του Vw 2000, δεν μπορούσε, συνεπώς, να επικαλεστεί λυσιτελώς το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας.

21. Κατόπιν απορρίψεως των αιτήσεών τους για τη χορήγηση άδειας προσωρινής διαμονής, οι M. και N. Elgafaji άσκησαν προσφυγές ενώπιον του Rechtbank te's-Gravenhage, τις οποίες το δικαστήριο αυτό δέχθηκε.

22. Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε, ειδικότερα, ότι το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας, που λαμβάνει υπόψη την ύπαρξη ένοπλης σύρραξης στη χώρα καταγωγής του αιτούντος προστασία, δεν απαιτεί τον υψηλό βαθμό εξατομικεύσεως του κινδύνου που απαιτεί το άρθρο 15, στοιχείο β', και το άρθρο 29, παράγραφος 1, στοιχείο b, του Vw 2000. Η απόδειξη σχετικά με την ύπαρξη προσωπικής και σοβαρής απειλής κατά του αιτούντος προστασία μπορεί, έτσι, να προσκομισθεί ευχερέστερα στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας, σε σύγκριση προς το άρθρο 15, στοιχείο β'.

23. Κατά συνέπεια, το Rechtbank te's-Gravenhage ακύρωσε τις αποφάσεις της 20ής Δεκεμβρίου 2006 περί αρνήσεως χορηγήσεως των αδειών προσωρινής διαμονής στο ζεύγος Elgafaji, στο μέτρο που η απόδειξη που απαιτείται στο πλαίσιο του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας ευθυγραμμιζόταν προς την απαιτούμενη στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 15, στοιχείο β', της οδηγίας, όπως αυτό επαναλαμβάνεται στο άρθρο 29, παράγραφος 1, στοιχείο b, του Vw 2000.

24. Κατά το δικαστήριο αυτό, ο Υπουργός όφειλε να εξετάσει αν υπήρχαν λόγοι να χορηγήσει στο ζεύγος Elgafaji άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου βάσει του άρθρου 29, παράγραφος 1,

στοιχείο b, του Vw 2000 λόγω της υπάρξεως σοβαρής βλάβης κατά την έννοια του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας.

25. Το επιληφθέν σε δεύτερο βαθμό Raad van State έκρινε ότι οι συναφείς διατάξεις της οδηγίας παρουσίαζαν δυσχέρειες ερμηνείας. Επιπροσθέτως, ανέφερε ότι το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας δεν είχε ενσωματωθεί στην ολλανδική νομοθεσία στις 20 Δεκεμβρίου 2006, ημερομηνία κατά την οποία εκδόθηκαν οι προσβαλλόμενες αποφάσεις του Υπουργού.

26. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Raad van State αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει το άρθρο 15, [...] στοιχείο γ', της οδηγίας [...] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η διάταξη αυτή παρέχει προστασία μόνο σε περίπτωση εμπίπτουσα στο άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ], όπως έχει ερμηνευτεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ή υπό την έννοια ότι η πρώτη εκ των ανωτέρω διατάξεων παρέχει συμπληρωματική ή άλλης φύσεως προστασία σε σχέση με το άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ];

2) Αν το άρθρο 15, [...] στοιχείο γ', της οδηγίας παρέχει συμπληρωματική ή άλλης φύσεως προστασία σε σχέση με το άρθρο 3 της [ΕΣΔΑ], βάσει ποίων κριτηρίων καθορίζεται στην περίπτωση αυτή αν ένα πρόσωπο που ζητεί να υπαχθεί στο καθεστώς επικουρικής προστασίας διατρέχει πραγματικό κίνδυνο να εκτεθεί σε σοβαρή και προσωπική απειλή λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας υπό την έννοια του άρθρου 15, [...] στοιχείο γ', σε συνδυασμό με το άρθρο 2, [...] στοιχείο ε', της οδηγίας;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

27. Καταρχάς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να προσδιοριστεί το περιεχόμενο της προστασίας την οποία εγγυάται το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας σε σχέση με την προστασία την οποία παρέχει το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, όπως αυτό έχει ερμηνευτεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με τη νομολογία του (βλ., μεταξύ άλλων, ΕΔΔΑ, απόφαση ΝΑ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, της 17ης Ιουλίου 2008, δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στο *Recueil des arrêts et décisions*, §§ 115 έως 117 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

28. Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι καίτοι το προστατευόμενο από το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ θεμελιώδες δικαίωμα περιλαμβάνεται στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου των οποίων την τήρηση διασφαλίζει το Δικαστήριο και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου λαμβάνεται υπόψη για την ερμηνεία του περιεχομένου του εν λόγω δικαιώματος στο πλαίσιο της κοινοτικής έννομης τάξης, εντούτοις, στο εν λόγω άρθρο 3 αντιστοιχεί, κατ' ουσίαν, το άρθρο 15, στοιχείο β', της οδηγίας. Αντιθέτως, το περιεχόμενο της διατάξεως του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας διαφέρει από αυτό του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ και, επομένως, πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς, τηρουμένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά διασφαλίζονται από την ΕΣΔΑ.

29. Κατά συνέπεια, τα υποβληθέντα ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο ε', αυτής.

30. Υπό το πρίσμα αυτών των προκαταρκτικών παρατηρήσεων και των περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο ζητεί ουσιαστικώς να διευκρινιστεί αν το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο ε', αυτής πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η ύπαρξη σοβαρής και προσωπικής απειλής κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας του αιτούντος επικουρική προστασία εξαρτάται από την προϋπόθεση της αποδείξεως εκ μέρους του αιτούντος ότι η απειλή τον αφορά ειδικώς λόγω των χαρακτηριστικών της καταστάσεώς του. Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να

προσδιοριστεί το κριτήριο βάσει του οποίου μπορεί να θεωρηθεί αποδεδειγμένη η ύπαρξη τέτοιας απειλής.

31. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, πρέπει να εξεταστούν συγκριτικά οι κατά το άρθρο 15 της οδηγίας τρεις μορφές «σοβαρής βλάβης», οι οποίες συνιστούν τις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για την αναγνώριση προσώπου ως δικαιούχου επικουρικής προστασίας, εφόσον, σύμφωνα με το άρθρο 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας, υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να εκτιμάται ότι, εάν ο αιτών επιστρέψει στην οικεία χώρα, διατρέχει «πραγματικό κίνδυνο να υποστεί [τέτοια] βλάβη».

32. Συναφώς, παρατηρείται ότι οι όροι «θανατική ποινή», «εκτέλεση» καθώς και «βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος» του άρθρου 15, στοιχεία α΄ και β΄, της οδηγίας, χαρακτηρίζουν περιπτώσεις στις οποίες ο αιτών επικουρική προστασία διατρέχει ειδικώς τον κίνδυνο βλάβης συγκεκριμένης μορφής.

33. Αντιθέτως, η κατά το άρθρο 15, στοιχείο γ΄, της οδηγίας βλάβη, καθόσον συνίσταται σε «σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας» του αιτούντος, αναφέρεται σε ένα γενικότερο κίνδυνο βλάβης.

34. Συγκεκριμένα, η βλάβη αυτή αφορά, ευρύτερα, «απειλή [...]κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας» αμάχου και όχι συγκεκριμένες πράξεις βίας. Επιπροσθέτως, η απειλή αυτή είναι συμφυής με μια γενική κατάσταση «διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης». Τέλος, η βία από την οποία προέρχεται η εν λόγω απειλή χαρακτηρίζεται ως «αδιακρίτως» ασκούμενη, όρος που σημαίνει ότι μπορεί να επεκταθεί σε άτομα ανεξαρτήτως των προσωπικών περιστάσεών τους.

35. Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος «προσωπική» πρέπει να νοείται ως χαρακτηρίζων βλάβη προξενούμενη σε αμάχους, ανεξαρτήτως της ταυτότητάς τους, όταν ο βαθμός της αδιακρίτως ασκούμενης βίας που χαρακτηρίζει την υπό εξέλιξη ένοπλη σύρραξη και λαμβάνεται υπόψη από τις αρμόδιες εθνικές αρχές οι οποίες επιλαμβάνονται των αιτήσεων περί επικουρικής προστασίας ή από τα δικαστήρια κράτους μέλους ενώπιον των οποίων προσβάλλεται απόφαση περί απορρίψεως τέτοιας αιτήσεως είναι τόσο υψηλός, ώστε υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να εκτιμάται ότι ο άμαχος ο οποίος θα επιστρέψει στην οικεία χώρα ή, ενδεχομένως, περιοχή θα αντιμετωπίσει, λόγω της παρουσίας του και μόνον στο έδαφος αυτής της χώρας ή της περιοχής, πραγματικό κίνδυνο να εκτεθεί σε σοβαρή απειλή κατά το άρθρο 15, στοιχείο γ΄, της οδηγίας.

36. Η ερμηνεία αυτή, η οποία δύναται να διασφαλίσει ένα αυτοτελές πεδίο εφαρμογής στο άρθρο 15, στοιχείο γ΄, της οδηγίας, δεν αναιρείται από το γράμμα της εικοστής έκτης αιτιολογικής σκέψης, κατά το οποίο «οι κίνδυνοι στους οποίους εκτίθεται εν γένει ο πληθυσμός ή τμήμα του πληθυσμού μιας χώρας δεν συνιστούν συνήθως, αυτοί καθαυτοί, προσωπική απειλή που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως σοβαρή βλάβη».

37. Συγκεκριμένα, μολονότι η αιτιολογική αυτή σκέψη σημαίνει ότι η απλή αντικειμενική διαπίστωση κινδύνου απορρέοντος από τη γενική κατάσταση μιας χώρας δεν αρκεί, καταρχήν, για να γίνει δεκτό ότι οι προϋποθέσεις του άρθρου 15, στοιχείο γ΄, της οδηγίας, συντρέχουν ως προς συγκεκριμένο πρόσωπο, εντούτοις, καθόσον η αιτιολογική αυτή σκέψη χρησιμοποιεί τον όρο «συνήθως», αναγνωρίζει το ενδεχόμενο υπάρξεως μιας εξαιρετικής καταστάσεως, χαρακτηριζόμενης από έναν τόσο υψηλό βαθμό κινδύνου, ώστε να υπάρχουν σοβαροί λόγοι να εκτιμάται ότι το πρόσωπο αυτό θα εκτεθεί ατομικώς στον επίμαχο κίνδυνο.

38. Ο εξαιρετικός χαρακτήρας της καταστάσεως αυτής επιρρωννύεται, επίσης, από το γεγονός ότι η οικεία προστασία είναι επικουρική, καθώς και από την οικονομία του άρθρου 15 της οδηγίας, καθόσον η βλάβη, της οποίας τον ορισμό δίνει το άρθρο αυτό υπό τα στοιχεία α΄ και β΄, πρέπει να εξατομικεύεται σαφώς. Μολονότι είναι αληθές ότι στοιχεία που αφορούν το σύνολο του πληθυσμού αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την εφαρμογή του άρθρου 15, στοιχείο γ΄,

της οδηγίας, υπό την έννοια ότι σε περίπτωση διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης ο ενδιαφερόμενος, όπως και άλλα πρόσωπα, εντάσσεται στον κύκλο των δυνητικών θυμάτων μιας αδιακρίτως ασκούμενης βίας, εντούτοις, η ερμηνεία της εν λόγω διατάξεως πρέπει να γίνεται λαμβανομένου υπόψη του συστήματος στο οποίο εντάσσεται, δηλαδή σε σχέση με τις λοιπές δύο περιπτώσεις που προβλέπει το άρθρο 15 και, επομένως, να ερμηνεύεται σε στενή συνάρτηση με την εξατομίκευση αυτή.

39. Συναφώς, πρέπει να διευκρινισθεί ότι όσο περισσότερο ο αιτών είναι σε θέση να αποδείξει ότι θίγεται ειδικώς λόγω των χαρακτηριστικών της καταστάσεώς του, τόσο μικρότερος θα είναι ο βαθμός της αδιακρίτως ασκούμενης βίας που απαιτείται προκειμένου ο αιτών να τύχει της επικουρικής προστασίας.

40. Επιπλέον, πρέπει να προστεθεί ότι, κατά την προβλεπόμενη στο άρθρο 4, παράγραφος 3, της οδηγίας εξατομικευμένη αξιολόγηση της αιτήσεως επικουρικής προστασίας, μπορεί, ιδίως, να λαμβάνεται υπόψη:

- η έκταση από γεωγραφικής απόψεως της καταστάσεως αδιακρίτως ασκούμενης βίας, καθώς και ο πραγματικός προορισμός του αιτούντος σε περίπτωση που αυτός επιστρέψει στην οικεία χώρα, όπως προκύπτει από το άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας, και

- η ύπαρξη, ενδεχομένως, σοβαρής ενδείξεως περί πραγματικού κινδύνου, όπως η ένδειξη που αναφέρεται στο άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας, υπό το πρίσμα της οποίας η απαίτηση περί αδιακρίτως ασκούμενης βίας, από την οποία εξαρτάται το δικαίωμα του αιτούντος να τύχει της επικουρικής προστασίας, ενδέχεται να είναι λιγότερο αυστηρή.

41. Τέλος, στην υπόθεση της κύριας δίκης, πρέπει να επισημανθεί ότι, καίτοι το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας μεταφέρθηκε ρητώς στην εθνική ένομη τάξη μετά τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς η οποία έχει αχθεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, εντούτοις, αυτό υπέχει την υποχρέωση να επιχειρεί σύμφωνη προς την οδηγία αυτή ερμηνεία του εθνικού δικαίου και, ιδίως, του άρθρου 29, παράγραφος 1, στοιχεία b και d, του Vw 2000.

42. Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, εφαρμόζοντας το εθνικό δίκαιο, είτε πρόκειται για προγενέστερες ή μεταγενέστερες από την οδηγία διατάξεις, ο καλούμενος να το ερμηνεύσει εθνικός δικαστής οφείλει να το πράξει στον μέγιστο δυνατό βαθμό υπό το φως του γράμματος και του σκοπού της οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο με αυτήν αποτέλεσμα, συμμορφούμενος έτσι προς το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89, *Marleasing*, Συλλογή 1990, σ. I-4135, σκέψη 8, και της 24ης Ιουνίου 2008, C-188/07, *Commune de Mesquer*, δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 84).

43. Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο ε', της ίδιας οδηγίας, έχει την έννοια ότι:

- η ύπαρξη σοβαρής και προσωπικής απειλής κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας του αιτούντος επικουρική προστασία δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση της αποδείξεως εκ μέρους του αιτούντος ότι η απειλή τον αφορά ειδικώς λόγω των χαρακτηριστικών της καταστάσεώς του,

- η ύπαρξη τέτοιας απειλής μπορεί, κατ' εξαίρεση, να θεωρηθεί αποδεδειγμένη όταν ο βαθμός της αδιακρίτως ασκούμενης βίας που χαρακτηρίζει την υπό εξέλιξη ένοπλη σύρραξη και λαμβάνεται υπόψη από τις αρμόδιες εθνικές αρχές οι οποίες επιλαμβάνονται των αιτήσεων περί επικουρικής προστασίας ή από τα δικαστήρια κράτους μέλους ενώπιον των οποίων προσβάλλεται απόφαση περί απορρίψεως τέτοιας αιτήσεως είναι τόσο υψηλός, ώστε υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να εκτιμάται ότι ο άμαχος ο οποίος θα επιστρέψει στην οικεία χώρα ή, ενδεχομένως, περιοχή θα αντιμετωπίσει, λόγω της παρουσίας του και μόνον στο έδαφος αυτής της χώρας ή της περιοχής, πραγματικό κίνδυνο να εκτεθεί στην εν λόγω απειλή.

44. Τέλος, πρέπει να προστεθεί ότι η συναγόμενη από τις ανωτέρω σκέψεις ερμηνεία του άρθρου 15, στοιχείο γ', της οδηγίας, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο ε', αυτής, είναι σύμφωνη με την ΕΣΔΑ, συμπεριλαμβανομένης της σχετικής με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση ΝΑ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, προαναφερθείσα, §§ 115 έως 117 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

Επί των δικαστικών εξόδων

45. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Το άρθρο 15, στοιχείο γ', της οδηγίας 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, στοιχείο ε', της ίδιας οδηγίας, έχει την έννοια ότι:

– η ύπαρξη σοβαρής και προσωπικής απειλής κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας του αιτούντος επικουρική προστασία δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση της αποδείξεως εκ μέρους του αιτούντος ότι η απειλή τον αφορά ειδικώς λόγω των χαρακτηριστικών της καταστάσεώς του,

– η ύπαρξη τέτοιας απειλής μπορεί, κατ' εξαίρεση, να θεωρηθεί αποδεδειγμένη όταν ο βαθμός της αδιακρίτως ασκούμενης βίας που χαρακτηρίζει την υπό εξέλιξη ένοπλη σύρραξη και λαμβάνεται υπόψη από τις αρμόδιες εθνικές αρχές οι οποίες επιλαμβάνονται των αιτήσεων περί επικουρικής προστασίας ή από τα δικαστήρια κράτους μέλους ενώπιον των οποίων προσβάλλεται απόφαση περί απορρίψεως τέτοιας αιτήσεως είναι τόσο υψηλός, ώστε υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να εκτιμάται ότι ο άμαχος ο οποίος θα επιστρέψει στην οικεία χώρα ή, ενδεχομένως, περιοχή θα αντιμετωπίσει, λόγω της παρουσίας του και μόνον στο έδαφος αυτής της χώρας ή της περιοχής, πραγματικό κίνδυνο να εκτεθεί στην εν λόγω απειλή.